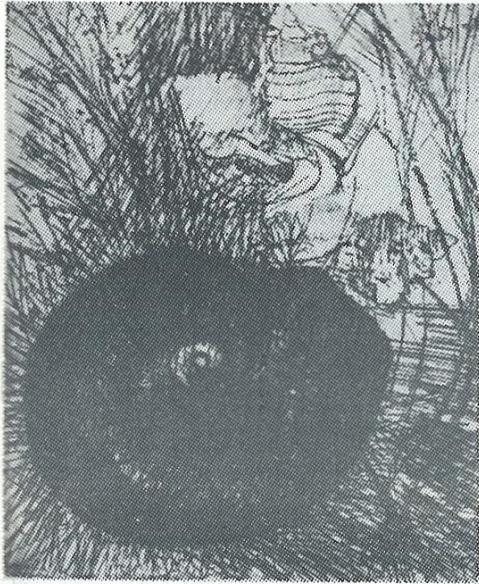

ji između seljačkog društva i globalnog društva se zasniva na strogom uvažavanju obostranih raznolikosti, interesa i uticaja.

Ipak, prednost (kada se radi o društvenim vrednostima) stavlja na stranu seljačkog društva, svrstavajući ga kao jedino vredno društvo. Globalno društvo za njega nema nikakvih vrednosti i čak vrši negativan uticaj na seljaštvo, nagoneći ga da napušta svoje domove i prilagodava gradskom načinu života. Rûralni eksodus je za autora »Seljačkog društva« svojevrsno otuđenje seljaštva i najgori mogući njenov izbor da se prihvate nove vrednosti življene. Grad kako ga shvata Henri Mendras zaspjevaju, otudje, obezvreduje i kao takav ne zaslužuje da bude uzor seljaku. Seljaka (seljake) treba vratiti selu, jer jedino tako može da se postigne sklad između čoveka i prirode. Na ovu činjenicu ukazuje sve veća opasnost koja se nadviđa nad zemljinom ekologijom a time posredno i na ljudsko društvo u celini. Metoda kojom se služi H. Mendras je tзв. unutrašnje sagledavanje male seoske zajednice (iako ovaj termin autor uporno izbegava i nalazi svoj koja naziva seoski — lokalni kolektivitet).

Grad je po H. Mendrasu isuviše oduzimao od sela i doveo ga do ivice egzistencije. Grad, (misli se na kapitalistički grad — prim. D. R.) otuda mora pomoći selu da ono ponovo dobije svoju ulogu koju je vekovima imalo, jer ni za koji socijalni sloj zemlja nema takvu važnost i vrednost kao što je ima za seljake. Dajući svoj doprinos početnom razvoju gradova, njegovoj industriji i radnu snagu (u velikom ruralnom eksodusu) sredinom 17 i početkom 18 v. seljaštvo je snosilo sve posledice koje su proizilazile

iz tog razvoja. Seosko stanovništvo decenijama je služilo kao rezervna armija rada služeći pre svega interesima kapitala. Uspostavljenje socijalnog mira u seljačkim društvima u velikoj meri dovelo i do ozdravljenja samog ljudskog društva, koje je svojom savremenocu ali i posledicama iz visoko razvijene tehnike sebe dovelo na ivicu ponora. Nade ima, a izlaz je/i to jedini u ponovnom povratku selu kao tradicionalnom obliku življena ljudi.

Mendresova teorija nudi nam nove puteve promišljanja o položaju seljaštva. Nova saznanja koja bi se tako stekla moralu bi bili i dijalog različitih naučnih disciplina kao i njihove multidisciplinarnosti. Ona je svakako neizbežna i poželjna ako se želi zajedničkom cilju — boljem društvu no što je postojeće. Uspostavljanje jakog seljaštva je samo jedan od mnogih drugih uslova za njegovo ostvarenje. Henrika Mendrasa u svakom slučaju treba citati jer nam daje jedan od mogućih izlaza za rešavanje problema seljaštva i njegovog ozdravljenja. Svoja shvatana H. Mendrasa obrazlaže sledećim stavom: »Tražio sam dijalog, s jedne strane s etnologima i historičarima s kojima dijelim nastojanje za deskripcijom i zazor od teoretičiranja a s druge s marksističkim ekonomistima koji istovremeno dovode u pitanje dogmatski marksizam i ekonomsku ortodoksiju...« (str. 11) Ima se utisak da je H. Mendras svoj stav u potpunosti održao te je tim vredniji kao istraživač.

zbornik o panku

PANKERI, priredio Vladimir Andelković, Panpublik, Beograd, 1988.

mihajlo pantić

U našoj kulturnoj javnosti, uprkos odsustvu elementarne logike, i dalje opstaju svakojake besmislene »podele«. Jedna od njih, ako ne i najpoznatija, jeste i ona koja tačno razgraničava i, što je još gore, verifikuje jasnu razliku između »zvanične kulture« i »subkulture«, iako vidljive diferencijalne crte tako određenih oblasti u životnoj praksi nikada nisu postojale. Podela opstaje i u domenu izdavaštva. Tobožnjim elitnim duhovnim proizvodima bave se zvanični izdavači, dok je »margina« ostavljena na stvaranje takozvanim alternativnim izdavačima. Ko zna zbog čega je to dobro...

U času kada je, sticajem okolnosti, naša komunikacija sa svetom sasvim oslabila (i sviđi se, najčešće, na ličnu inicijativu pojedinaca koji se ne predaju) čitalačka pažnja pojačana se usmerava upravo na poteze koji su po svojoj prirodi smeli i netipični. Takav jedan potez povukla je TRZ Panpublik odlučujući da se sistematizne (i na visokom informativnom, analitičkom i edukativnom nivou) pozabavi fenomenom koji je, uz još nekoliko neveselih i veselih simbola, obeležio XX-ti vek — reč je o *rock&roll-u* i rock-kulturi. Inače, na prste jedne ruke mogla bi se pobrojati relevantna (prevedena ili autohtonata) literatura o ovoj oblasti objavljena u nas. Dva prsta te ruke svakako se odnose na Zbornike *Rock&roll I, II* koje je Panpublik prethodno objavio.

Pred nama je, sada, nov Zbornik izabranih tekstova, pod naslovom *Pankeri*. On sadrži sledeće tekstove: Elizabeta Vilson »Istorijske alternativne stilove«, Greil Markus »Teorija i praksa pank roka«, Sajmon Frit »Slučaj panka« Deiv Lang »Tumačenje pank roka« i Ken Taker »New wave«. Zbornik je priredio Vladimir Andelković, snabdjevši ga uvodnim slovom, komentariima i selektivnom bibliografijom.

Iako je o panku, uključujući i sporenja (balansirana i na našim uličnim grafitima) da li je on mrtav ili ne, do sada napisano obilje vrednih i manje vrednih tekstova, a izvršeno i više sociokulturnih istraživanja (čemu bi se ortodoksi pankeri inače cinično nasmejali) kod nas je, uz nešto publicističkih napisa, pre Andelkovićevog Zbornika, objavljena tek jedna knjiga o tom fenomenu. (Krajem 70-tih Darko Glavan objavio je hrestomatiju ovog pokreta pod naslovom *P* — potpuno. *U* — uvredljivo. *N* — negiranje. *K* — klasične, što već dovoljno govori o osnovnoj intenciji panka.) Andelkovićev Zbornik javlja se sada kao neophodan, makar i sveden, ali svakako reprezentativan izbor eseja o pojavi koja je, van svakog spora, ostavila duboke tragove ne samo i istoriji *rock&roll-a* već u celokupnoj planetarnoj kulturi 70-ih

godina ovog veka. Kao što je poznato, u našoj sredini pank je, izuzimajući nekoliko autentičnih grupa (prevashodno riječka i slovenačka scena), ostao na nivou epigonskog recidiva (možda, otuda, ovom Zborniku nedostaje i tekst nekog domaćeg autora — a takvih ima — o YU-panku). Sa new wave-om, stilskim pravcем koji je proizašao iz panka, stvar je uneškoliko drukčija. New wave je, naime, retrogradno uspostavio vezu panka sa tradicijom *rocka*, koju su zakleti pankeri, kao i svi radikalni i ne preterano osvešćeni (ali zato izuzetno energični) revolucionari sasvim negirali. Utoliko je umešno i dobro što se Zbornik završava Takerovim tekstrom, jer se time uspostavlja izvesna vertikalna, istorijska perspektiva tumačenja ove pojave.

No, puka negacija već sasvim umornog *rock* koncepta prve polovine 70-tih (gde se nekadašnji vitalizam *rock* preteča transformiše u sadomazohistički i egocentrčni gest ondašnjih mastodontskih grupa) nije detalj na koji se pank, uprkos tome što je bio *neposredna reakcija*, može svesti. Pankerski bunt bio je, u biti, obnova žudnje za komuniciranjem, vraćanje autentičnim, neispredovanim egzistencijalnim vrednostima, i to, što posebno daje značaj ovoj pojavi, u času kada se horizont tih vrednosti, zatamnjen sveopštrom krizom zapadne himisfere nije nazirao. Pank je kapisla na buretu nagomilane energije koja se više nije mogla realizovati u dobro uhodanim stereotipima i životnim modelima. Eksplozija je zahvatila sve oblasti (uključujući, najpre, socijalni kontekst, modu, govor, odnos prema stvarnosti, itd.), a muzika je, vidi se sa ove vremenske distance, bila najprijećivijim medijum za pražnjenje kumulirane energije, za njeni pretakanje u nove, vredne oblike i dela masovne kulture. Pank je, bez preterivanja kazano, istinska revolucija u *rocku* (i ne samo u njemu) koji je, samleven u medijskotporočačkom žrvnju, u jednom trenu svoje istorije naprečac ostario. Pank je pokazao da još uvek »ima šansi«, makar se i u njegovom slučaju potvrdila ona prastara istina da »revolucija jede svoju decu«. Nastao na talasu istinskog mladalačkog, egzistencijalnog, očajničkog bunda, proizašao iz socijalnih Ostrvskih previranja, on je vrlo brzo preplavljen svet i još brže bio apsorbovan, ali je deo njegove nepotupljive vitalnosti, koja se odupire utvrđenom poretku stvari i jednom za uvek uredenom sistemu vrednosti (svih oblika, vrsta i nivoa) produžen u mnogim današnjim umetničkim produktima i strujanjima. O tome kako je, zašto, kada, ko i gde iznedrio pank govore tekstovi iz ovog Zbornika.

lingvistika teksta

Mirna Velčić, UVOD U LINGVISTIKU TEKSTA Školska knjiga, Zagreb 1987,

tanja perić polonijo

Uvod u lingvistiku teksta knjiga je o lingvističkim istraživanjima koja se okreću od apstraktног jezičnog sustava prema njegovoj reactualizaciji u govoru i njegovu kontekstu u najširem smislu toga pojma. Mirna Velčić se bavi fenomenom povezivanja u pisanim i govorenim oblicima komuniciranja. Ona zapravo istražuje smisao teksta jer je zanimaju procesi »odljevanja govora« u smisalne cjeline.

Bitno pitanje koje postavlja na početak bavljenja tom značajnom temom iz teorije jezika formulirala je ovako: »Po čemu naši iskazi

imaju status povezanih cjelina?« To je pitanje tražilo i odgovore koji bi lingvistiku približili teoriji teksta općenito i tako provjerili senzibilitet njezine metode u analizi tzv. »nadrečenične razine«. Odmah se pokazalo da takav interes nismo dovodili autoricu prema metodološkim zamršenostima. Naime, kao što nas sama upozorava u predgovoru knjige, što se problem smisalnog povezivanja otkriva zahtjevnikim u teorijskim implikacijama, to je metoda kojom je nastojala ovladati tekstnim oblicima postajala veći problem. Stoga je autorica mo-

rala iznaci nova rješenja, jer, kako nas upozrava, »metoda rečenice kalkvu su nudile lingvističke teorije nije se dala protegnuti na tekst ni u funkcionalnom, ni u sintaktičko-semantičkom aspektu.« Valjalo je, dakle, iznaci iz okvira formalnojezičnog opisa kako se ne bi žrtvovao problem. Međutim, to nije bilo samo po sebi tako jednostavno i jasno jer su autoricu »s onu stranu jezika« čekala nova pitanja. Ovakvo je formulirala:

»Kako ograničiti područje jezične komunikacije kad se ono ne da svestri na jezične oblike nego se tiče njihove upotrebe?«

Kojim pravilom, kojim teorijskim načelom obuhvatiti kvalitetu iskustva prema kojemu dok govorimo ili pišemo, slušamo ili čitamo više prepoznajemo, nagadamo i naslućujemo, nego što pozajmimo, prenosimo ili vladamo?«

Slijedeći novije tendencije u svetskoj znanosti o jeziku, Mirna Velčić jasno i u veoma logičnom slijedu nastoji pokazati i protumačiti sve bitne elemente koji dolaze u lingvističkoj analizi diskursa i dati nam pregled metodologije za analizu tekstova na ovoj razini. Teoretska izlaganja autorica istodobno ilustrira na pomnoj analizi strukture teksta, a cjelokupnu problematiku nastoji rasvjetliti iz najrazličitijih gledišta i prema različitim kriterijumima.

Kao posebnu vrijednost knjige valja istaći činjenicu da se u njoj s jedne strane, premda se obraduju strogi teorijski problemi, nalaze brojni primjeri iz hrvatsko-srpskih znanstvenih iskaza, a s druge strane u radu stalno uspostavlja kritički dijalog s našom gramatičarskom tradicijom od Maretića do danas.

Autorica je zašla u područje koje je kod nas gotovo neispitano i morala je u njemu jasno odrediti svoje uže područje interesa, svoju konцепciju. Često je morala (i znala) izbjegći terminološke zamke, koje se uvek nadu pred onima koji zalaže u novo i nepoznato, i pronaći prikladne termine za pojave koje se u našoj lingvističkoj praksi nisu uglavnom nikako zvali.

Knjiga *Uvod u lingvistiku teksta* izrazito je znanstveno utemeljeno djelo za koje će, vjerujemo, biti zainteresirani stručnjaci (i znanstvenici i studenti) koji se bave bilo kojom granom lingvistike ili proučavaju bilo koji aspekt hrvatskog ili srpskog jezika. Premda je knjiga zakoračila u nepoznato i nedovoljno istraženo područje, ona nije samo puka informacija o novome već predstavlja promišljen, logičan, kreativan i koherentan pristup koji je velikim dijelom plod vlastitih autoričinskih analiza i istraživanja.

Uvod u lingvistiku teksta knjiga je koja zaslužuje punu pažnju jer predstavlja bitan i obogaćujući doprinos našoj lingvistici.

Završit ćemo ovaj kratki prikaz citiranjem iz autoričina predgovora:

»Sve što kažemo i napišemo nepotpuno je i nužno obilježeno našim neiskustvom i neznanjem. Tekstovi su puni nedostataka i pogrešaka te su zato upućeni na dopune i promjene. Onima koji su spremni radite pitanje nego spremno davati odgovore, onima koje više zanima proces proučavanja na formule s ponudenim rješenjima, onima koji će istinu manje tražiti tamo gdje stvari jesu, a više tamo gdje nisu i koji će pritom sebe dovoditi u pitanje povjeravam ovu malu knjigu.«

razmede epoha

Andrija Kačić Miošić: *Razgovor ugodni naroda slovenskoga*.

Matija Antun Reljković: *Satir iliti divji čovik*. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1988.

ljiljana kolenić

Ova lusksuzno opremljena knjiga sadrži dva naša značajna djela iz razdoblja prosvjetiteljstva: *Razgovor ugodni naroda slovenskoga* franjevca iz Makarskog primorja, Andrije Kačića Miošića i *Satir iliti divji čovik* Slavonca, vojnika od profesije, Matije Antuna Reljkovića. Oba su djela objavljena prema svojim drugim izdanjima, što znači da se u biblioteci Temelji (SNL) donose proširene, šire njihove verzije. Prvo je izdanje *Razgovora* izislo 1756. u Mlecima, a drugo 1762. također u Mlecima. Prvo izdanje *Satira* stampano je 1762. u Dresdenu, drugo 1779. u Osijeku. Zajedničko je tim djelima ne samo razdoblje u kojem se javljaju, nego i njihov odnos prema svojoj čitalačkoj publici: svjesno nastojanje da privuku što veći broj čitalaca iz svih društvenih slojeva. Što je još značajnije, ne radi se samo o naporu, nego i o uspjehu. *Razgovor* je najčešće objavljivana od svih hrvatskih knjiga prije ilirizma. Da bi uspjeli u svom naumu, ovi autori morali su dobro poznavati ukus publike, književnu formu koja njoj odgovara, tematiku koja je privlači, stil i jezik koji razumiju i najniži slojevi. Stoga nam *Razgovor* i *Satir* govore nešto ne samo o književnosti u doba prosvjetiteljstva, nego i o složenom odnosu između knjige i njezinih čitalaca.

Oba djela priredio je (prema kritičkom izdanju Tome Matića) prof. Josip Vončina, koji je napisao i duži uvod pod naslovom »Kačić i Reljković na razmedi epoha«, komentare i rječnik današnjem čitaocu nepoznatih riječi.

U komentariima daju se sažeti podaci o osobama i događajima koji se spominju u navedenim djelima, neke jezične i stilске osobine teksta koje bi danas mogle biti nerazumljive i sl. Doda li se tome opširan rječnik onih riječi koje više nisu u upotrebi (ili nisu u upotrebi u tom obliku), može se reći da je razumevanje *Razgovora* i *Satira* olakšano, pristupačnije suvremenom čitatelju.

Teško je reći kojoj književnoj vrsti pripada Kačićev *Razgovor ugodni naroda slovenskoga*. Obično se govori o njemu kao o »djelu«, »pjesmarici«. Prof. Josip Vončina predlaže i naziv »zbirka«, jer sadrži prozne sastavke i pjesme bez neke povezanosti u čvrstu cijelinu. Tekstovi u toj zbirci govore o južnoslavenskoj prošlosti, ratovanjima, junacima, malim ljudima koji su se nećim istakli.

Za razliku od toga, *Satir iliti divji čovik* Matije Antuna Reljkovića govori o suvremenom slavenskom životu, problemima svoga vremena. Djelo ima prosvjetiteljsko-didaktičku svrhu (koja se često i jedina isticala, pa time i prenaglašavala). Iako se radi zapravo o didaktičkom spjevu, djelo ima i književnih kvaliteta: smisao za portretiranje cijelog niza običnih, za tadašnju Slavoniju tipičnih likova; vještina stvaranja dijaloga; brojni frazemi koji daju život rečenici...«

Nije ovde cilj da se nešto novo i značajno kaže o samim djelima. O njima je već mnogo rečeno. Potrebno je samo uputiti na njihovo ponovno čitanje, koje je ovim Liberovim izdanjem sada pristupačnije zbog iscrpnog rječnika i kratkih, ali sadržajnih komentara. Evo za ilustraciju jedan primjer: Reljković u predgovoru drugog izdanja *Satira* govori o kritičarima koji su napali prvo izdanje. Međutim, ne bilježi njihova imena, nego im daje nadimke. Običnom čitaocu neće odmah pasti na pamet da Reljković svojim napadačima zapravo daje podrugljiva imena: Momus i Nesmir Kudilović. A u komentariima Liberovog izdanja nalazimo: »Momus: Reljković ima na umu značenja što ih za tu riječ nalazi u staroj hrvatskoj leksikografiji. Prema Sušnik-Jambrešiću (*Lexicon*, s. v.) momus je: 'prigovaravec, koji vsa bolje hoće znati, vteknos'; prema Belostencu (*Gazophylacium* I., s. v.): 'kuditel luckeh činov, ogovortel, oponašavec'«. (str. 877) Uz Nesmir Kudilović komentator je kratak: »koji kudi bez mjere«. (str. 878)

Nastojanju da suvremenom čitatelju djela budu pristupačna i razumljiva pomaže i opširan predgovor (stotinjak stranica) u kojem doznajemo brojne podatke: o povijesnim prilikama u kojima su *Razgovor* i *Satir* nastali, o životopisima njihovih autora, o jeziku i stilu samih djela, o polemikama koje su ta djela izazvala.

Predgovor je, kao što je već upozoren, napisao prof. J. Vončina, vrstan poznavalac Kačićeva i Reljkovićeva rada. Neobično je zanimljiva njegova rekonstrukcija polemike koja je izbila nakon prvog izdanja *Satira*. O samoj polemici doznaje se posredno: iz predgovora drugom izdanju *Satira*, te iz predgovora Došenove *Jeke Planine*. Ni iz jednog od tih izvora ne može se saznati tko je autor napada na Reljkovićev djeło, jer sam pamlet nije pronađen. Poznato je samo to da je on je 1767. objavljen pod naslovom *Tamburaš slavonski*. Smatralo se da je autor *Tamburaša* htio diskvalificirati Reljkovića kao čitaljaka, da je to osoba vična »grubim ličnim uvredama« (T. Matić), dakle, netko bez visokih moralnih

vrijednosti. Reljković je, naprotiv, proglašavan žrtvom zavisti. Prof. Vončina ima drugačije videnje ove, za hrvatsku književnost i kulturu važne polemike. On na osnovi predgovora Došenove *Jeke planine* i predgovora *Satira*, te razlike između nekih dijelova prvog i drugog izdanja tog spjeva, zaključuje da autor polemike ne napada Reljkovića osobno, nego njegovo djelo; nadalje, da se ne radi o bezrazložnom napadu nego o principijelnoj raspravi koja govori o važnim kulturnim, jezičnim i pravopisnim pitanjima; da je autor pamphleta bio učen čovjek (vjerojatno franjevac); da je Reljković u drugom izdanju upravo zbog tog napada bio oprezniji te da je većinu primjedbi koje daje *Tamburaš* prihvatio i uvažio.

Najzad još treba reći da nije slučajno da su se ova dva djela naše starije književnosti našla u istoj knjizi. Imaju ona, pored osobina koje ih razdvajaju, dosta zajedničkog: pripadaju istom razdoblju, uzor im je narodni deseterak ali i pisana jezična tradicija. Pored toga, od Kačića i Reljkovića počinje doba standardizacije novog štokavskog hrvatskog književnog jezika, razdoblje koje neposredno prethodi ilirizmu. Većina ideja o standardnom jeziku iz toga vremena u ilirizmu će se i ostvariti. (Značajnu ulogu u standardizaciji književnog jezika imao je i sám Reljković — napisao je »Novu slavonsku i nimačku gramatiku«.)

Ovo izdanje Kačićeva *Razgovora* i Reljkovićeva *Satira* važan je događaj kako za one koji proučavaju našu stariju književnost, tako i za one koji se bave poviješću jezika. A vjerojatno će i običan čitalac u ovim djelima naći nešto za sebe, jer, ne treba zaboraviti, onda kada su nastala, privukla su pažnju upravo najšire čitalačke publice.